

SJEĆANJA JERUHAMA /JERKA/ GAONA

Rodjen sam u Travniku /Bosna/ 1921. godine u porodici obrtnika-zanatlije. Otac Avram je bio narodni obućar. Izrađivao je jake cipele i drugu obuću, najviše za seljake. Bilo nas je u porodici osmoro djece, pa je otac od svoje zarade jedva sastavljao kraj s krajem. Zbog toga je od nas petoro braće samo jedan uspio da se školuje i diplomirao je medicinu prije početka drugog svjetskog rata. Odslužio je pun vojni rok, a zatim je u više navrata bio pozivan na vježbe sve do 1941, kada je Jugoslavija kapitulirala, pa je sa još jednim starijim bratom bio zarobljen i odveden u njemačko zarobljeništvo. Najstariji brat Salomon je bio također obućar i radio je s ocem. Njega su ustaše već u junu 1941. odvučle u Gospić. Kroz druge logore, Krapje i Jasenovac, stigao je u logor St. Gradišku, gdje je radio u obućarskoj radionici do decembra 1942. kada su ga ustaše zaklale. Četvrti brat Isak je bio brijač i on je stradao prilikom bombardovanja u Beogradu, gdje je radio.

Ja sam bio trgovački pomoćnik u trgovini Mamića Kalderona u Travniku. Uhapšen sam sa stricem Isakom Gaonom, koji je bio također obućar, 20. oktobra 1941. godine kada su ustaše u Travniku pokupile sve Jevreje muškarce do šezdeset godina stare. Svi smo skupa bili otpremljeni u Jasenovac, gdje smo stigli 22. oktobra izjutra.

Uslovi rada i života su bili u tom logoru od početka očajni, pa nije ni čudo, da su skoro svi moji sugrađjani Jevreji nastradali još iste zime već do januara 1942. godine; svakako najviše oni, koji nisu imali nikakav zanat i koji su bili manje otporni. Odmah po dolasku u logor radio sam na užurbanoj izgradnji Velikog i Malog nasipa na obalama Save, koja svojim tokom zaobilazi skoro polovinu jasenovačkog logora i Ciglanu. Teren je često bio poplavljen poslije kiša a kada se snijeg topio u sredini logora je bilo i veliko jezero, nastalo na mjestu gdje je kopana zemlja za izradu cigle. Cijeli teren je bio vrlo blatnast i teško smo se kretali, a ustaše su nas batinama tjerale na rad, pa su mnogi zatočenici na tim nasipima stradali. Mnogi su bili strijeljani na tom radu bez obzira na starost i opštu fizičku kondiciju, ako su zastajali pri krajnje napornom radu. Radio sam i ja na tim nasipima od prvog dana do konca decembra iste godine.

Onda sam se nekom srećom prijavio da sam obučar, jer sam poznavao alat i često sam gledao kako su otac i brat radili. Logor Jasenovac IV je najprije bila obučarska radiona, koja je poslije bila premještena u Staru Gradišku sa krojačkom radionom, a ovaj logor IV je postao "Kožara" do likvidacije.

Kada smo u februaru 1942. bili premješteni u St. Gradišku, radili su u toj radioni još mnogi drugi, koji nisu bili izučeni obučari, ali su se brzo privikavali i naučili su raditi, pri čemu su im pomagali stručnjaci tako, što su im davali lakše poslove. Ipak sam, kao i mnogi drugi, morao često ići raditi i vanjske poslove. U Gradiški sam ostao do septembra 1944. godine kada su me ponovo premjestili u Jasenovac.

Najteži rad sam imao i najviše užasa sam preživjeo na izgradnji nasipa na Savi. Tu je odmah stradalo /najviše poubijano/ hiljadama Jevreja. Pored Jevreja ubijani su i ostali zatočenici: Srbi, Muslimani i Hrvati komunisti. Mali broj je ostao u životu po završetku tih radova. Onda su bili likvidirani logori Bročice i Krapje, a s njima i zatočenici. Pored ovog, pukom srećom sam preživio rad na sječi drva u toku mjeseca decembra 1942. godine u srpskom selu Bistrice kod Bos. Gradiške u podnožju Kozare, gdje sam nosio i okove oko nogu. Tu mi je nastradao najstariji brat Salomon. Ustaše su ga zaklale. Zahvaljujući sreći i svojoj izdržljivosti, vratili su me u logor St. Gradišku. I u tom logoru je nastradalo oko četrdeset zatočenika Jevreja po mojoj procjeni, najviše obučara i krojača.

Spasio sam se bjekstvom iz logora Jasenovac 22. aprila 1945. godine. Bjekstvo je organizovala KP logora, na čelu sa Antom Bakotićem keramičarom. To je bio zapravo zadnji i jedini mogući pokušaj, da se sačuvaju životi, jer je već bilo poznato, da će se iste večeri likvidirati svi preostali zatočenici. Sreća je bila naklonjena, kod tog proboja, samo malom broju nas, pri čemu sam i ja bio ranjen u ruku. Po proboju iz logora, poslije tri dana neprestanog probijanja i skrivanja u šumama Slavonije, stupio sam u vezu sa jedinicama NOV i odmah sam bio rasporedjen kao borac 3. voda 3. čete 3. bataljona V srpske udarne brigade 21. divizije I armije. U borbi za oslobodjenje zemlje, bio sam ranjen u desnu šaku, a zatim kao ranjen i krajnje iscrpljen, prebačen sam u Poljsku bolnicu I armije na Šalati u Zagreb.

Od cijele moje uže i šire porodice ostali smo samo nas tri brata živa. Otac Avram je umro u logoru St. Gradiška aprila 1942. Bolovao je od tifusa i bio je potpuno iznemogao od gladi. Najstariji brat Salomon, kako navedoh, bio je zaklan u decembru 1942. godine u selu Bistrice prilikom sječe šume. Majka Beja i sestre Regina, Rašela i Delisja bile su oko dvadeset i pet dana po dolasku

u ženski logor St. Gradiška, transportovane u Djakovo i vjerojatno likvidirane u Jasenovcu. Od ostale bliže rodbine, porodica Altarac, mesari i porodica Trinki, odmah su likvidirane do mjeseca novembra u Jasenovcu. Jedini je još od bliže rodbine bio ostao živ do 1945. godine najmladji od porodice Altarac, fini mehaničar Moric, koji je poginuo prilikom proboja.

Skoro svi Jevreji moje grupe stradali su na najgrozniji mogući način, uglavnom maljem, a manje vatrenim oružjem. Poslije ubijanja maljem i klanjem sahranjivani su još 1941. godine u zajedničke grobove. Kasnije su lješevi spaljivani u Ciglani, ili bacani u Savu. Travnički Jevreji, kako sam već spomenuo poubijani su mjeseca novembra 1941. i to mnogi željeznom šipkom, ubodom kroz usta. Imao sam priliku da to vidim na pr. kod mog rodjaka Samuela /Samija/ Altarca. Po zanimanju je bio poštanski službenik. Vidjeo sam ga kako leži mrtav, proboden kroz usta sa trakom bijele pjene na ustima. Naročito mi je ostalo u sjećanju jezivo ubistvo Salamona Abinuna, kožara iz Travnika. On je ubijen kundačenjem. Kada su ga ubijali dozivao je svoju ženu Renu i svoje malo novorođeno dijete. Dotučen kundačenjem, pao je prednjim djelom tijela u glib.

Obzirom na način kako sam se nekim čudom spasio, nisam mogao skoro ništa kao uspomenu na logorovanje sačuvati. Ostala mi je u džepu samo kašika i jedna zatočenička karta, kojom sam bio zamolio krojača Bracu Gaona iz Sarajeva radi slanja paketa. Tu ću dopisnicu fotokopirati i poslaću vam kopiju.*

O proživljenom logorovanju bi se moglo još mnogo pričati po sjećanju, ali je teško pisati o svim užasima i o svireposti ustaških zločinaca. Nije smjeo niko pisati nikakve uspomene ili zabilješke, što je, kao i skrivanje novca i dragocjenosti bilo kažnjavano smrću. Sve te grozote u logorima za vrijeme rata, nije moguće potpuno zaboraviti ni do kraja života.

U Sarajevu, 26. oktobra 1971.

Jeruham Gaon

* Fotokopirana dopisnica nalazi se među priložima na kraju knjige.